

A wide-angle photograph of a canal in Steenwijk, Netherlands. The canal is filled with water and has several boats moored along the sides. The banks are lined with trees and buildings. In the background, a tall church spire is visible against a clear blue sky. The text "STEENWIJKERDIEP" is overlaid in white capital letters at the bottom of the image.

STEENWIJKERDIEP

Ligging

Het Steenwijkerdiep heeft zijn ligging al grotendeels in de naam zitten. Dit kanaal start bij het Overijsselse Steenwijk en komt uit in de Wetering nabij het gehucht Muggenbeet in De Weerribben. Het maakt onderdeel uit van een vaarroute van Steenwijk naar Blokzijl. Het kanaal heeft een lengte van net geen 9,1 kilometer.

Geschiedenis

Een landschappelijke poort

Steenwijk ligt als een poort tussen twee hoge stuwwalrestanten in. Deze door het landijs lang geleden gevormde hoogten belemmerden de afstroming van het water uit het zuidwesten van Drenthe. Uiteindelijk forceerde het opgestuwde water een doorbraak. Dit werd het stroomdal van de Steenwijker Aa. Genoemd naar de plaats die er aan ontstond.

Weg naar zee

Deze Steenwijker Aa liep vanaf Steenwijk door een moerassig veengebied richting de voormalige Zuiderzee. Het was een ontoegankelijk gebied totdat vanaf de 14^e de vervening op gang kwam. Ik heb hier eerder

over geschreven bij het [Kanaal Steenwijk-Ossenzijl](#). Dit moderne kanaal sluit aan op het Steenwijkerdiep.

Een regionaal handelscentrum

Steenwijk wordt voor het eerst genoemd in 1141. Ergens tussen 1255 en 1295 verkreeg de plaats stadsrechten. Ondanks dat het stadje nog wel eens last had van oorlogshandelingen ontwikkelde het zich tot een regionaal handelscentrum. De Steenwijker Aa was daarin belangrijk. Er werd met name boter, turf en steen op vervoerd.

Verbeterde scheepvaart

Het varen over de Aa was een uitdaging. De loop was zeer bochtig en ondiep. Met de verveningen in het gebied werd de noodzaak voor een betere vaarweg steeds groter. In de 16^e eeuw kwam er een nieuw kanaal van Muggenbeet naar Blokzijl (Noorderdiep) en werd in Blokzijl een sluis aangelegd. Verder besloot Steenwijk in 1571 om de bochtige Aa deels te vergraven, zodat het minder bochtig werd. Het hielp, maar het was toch min of

meer een lapmiddel. Ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog had Steenwijk de nodige last van oorlogshandelingen. Het ontbrak de stad dan ook aan middelen om meer te doen aan de vaarweg.

Onder: Een restant van de Steenwijker Aa in Steenwijk met daarin een replica sluisje.

Een nieuw diep

In 1626 was de stad grotendeels hersteld van de oorlogshandelingen en werd weer vooruit gekeken. De weg naar zee moest worden verbeterd en in 1626 werd opdracht gegeven om een nieuw kanaal aan te leggen richting de wetering bij Muggenbeet. Van daaruit waren er al voldoende goede vaarwegen aanwezig richting de havenstadjes Blokzijl en Zwartsluis.

Onder: Panaroma van het Steenwijkerdiep (De Haven) in Steenwijk rond 1907. Op de achtergrond Huis en park Rams Woerthe (bron: Collectie Overijssel).

Dit werk kwam gereed in 1632 en werd het Nieuwe Diep of Nieuwe Steenwijker Diep genoemd. Een naam die aan het begin van de 19^e eeuw in Steenwijkerdiep werd veranderd.

Snelweg door kraggen

Er werd serieus werk gemaakt van het Nieuwe Diep/Nieuwe Steenwijker Diep. Er werd een nieuwe haven aangelegd ten westen van de stad. De nieuwe vaarweg werd een paar honderd meter ten noorden van de Steenwijker Aa aangelegd. Deze oude rivier

bleef daarmee nog voor lange tijd bestaan. Daarmee vergeleken is het Steenwijkerdiep breed, diep en recht. Het liep buiten de stad dwars door een woest en nat verveningslandschap (kraggenlandschap). Wel zou in de 17^e eeuw de vervening hier geleidelijk tot een eind komen. Het overblijvende

landschap is nu nog zichtbaar bij de Weerribben. Het is niet moeilijk om je voor te stellen dat het Steenwijkerdiep zich eeuwenlang als een soort van ultramoderne snelweg door dit verstilte en natuurrijke landschap bewoog.

Van turf naar hout

De Steenwijkse Haven was lange tijd een rustige haven waar streekproducten werden geladen en gelost. In Steenwijk vestigden zich in de 19e eeuw touwslagerijen, een biezen mattenfabriek, houtnijverheid en tabaksnijverheid. Hieruit ontwikkelden zich industrieën waaronder één van de oudste sigarenfabrieken van het land: 'De Tabaksplant'. Langs de zuidzijde van de haven stonden diverse zaagmolens en kwam er een houtfabriek. Pas vanaf de jaren dertig van de vorige eeuw kwam er meer bedrijfsbebouwing aan de noordzijde van de haven.

Overigens bevindt zich iets ten zuiden van de haven het prachtige Park Rams Woerthe. Dit park is 10 hectare groot en aangelegd in de Engelse landschapsstijl vanaf 1899. Aan de rand van het park loopt nog een deel van de afgedamde Steenwijker Aa. Op de kop van het park staat de bijbehorende monumentale villa.

Grote veranderingen

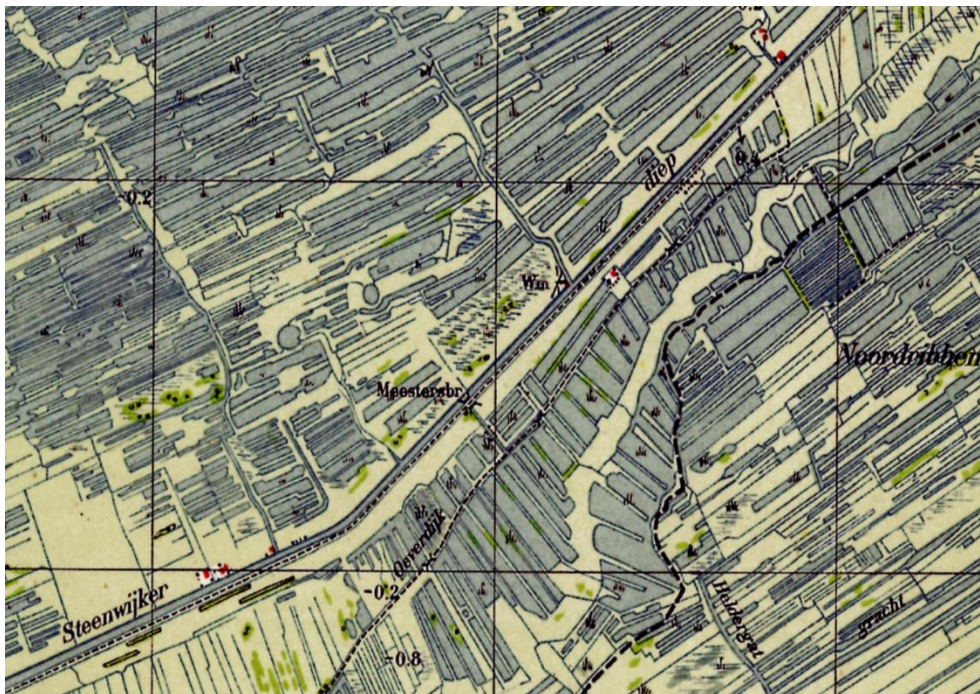
Tot 1932 was het Steenwijkerdiep in eigendom van de stad Steenwijk en werd er tol geheven. Daarna kwam het in handen van de provincie. Het is de tijd van de werkverschaffing en in de Kop van Overijssel werden woeste gronden geschikt gemaakt voor de landbouw. De opgerichte 'Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove' ging aan de slag met het transformeren van het kraggenlandschap naar landbouwgrond. Dit heeft vooral plaatsgevonden ter weerszijden van het

Steenwijkerdiep. Door de hoge kosten en de matige kwaliteit van de grond is deze transformatie niet verder doorgezet. Hieraan hebben we gelukkig de prachtige Weerribben en Wieden nog aan te danken, maar voor het Steenwijkerdiep kwam dat te laat. De vaarweg wordt nu omgeven door polderlandschap en met de aanleg van de polderinfrastructuur werden ook twee verkeersbruggen over het Steenwijkerdiep aangelegd. Er kwam er zelfs een geheel nieuw dorp aan te liggen: Scheerwolde. Dit in 1952 gestichte dorp was

bedoeld voor landarbeiders die fietsend naar hun werk op de boerderijen zouden gaan. Het werd geen succes. De landbouwmechanisatie maakte de meeste arbeiders overbodig. Daarnaast maakte de auto het mogelijk langere afstanden af te leggen. Scheerwolde werd een slaapdorp.

Onder links: Steenwijkerdiep midden in het kraggenlandschap rond 1930.

Onder rechts: Hetzelfde gebied rond 2024 met het nieuwe dorp Scheerwolde (bron: Kadaster).

Veranderende inzichten voor de haven

De Nieuwe Tijd doet zijn intrede en dat betekent dat een deel van de haven in Steenwijk moet wijken voor het parkeren van auto's. Deze demping vindt plaats in 1954. Alleen het 17^e eeuwse veerhuis herinnert nog aan andere tijden. Langs de nog bestaande vaart hebben de nodige herontwikkelingen plaatsgevonden. Met name aan de noordzijde, maar ook op de kop aan de zuidzijde waar vroeger de houtindustrie zat. Dit deel heeft nog wel als toepasselijke straatnaam Houthaven.

Verder is het gedempte gedeelte zo rommelig geworden dat ook dit gebied weer op de schop gaat. Het water komt niet terug, maar er wordt wel meer rust en structuur aangebracht die de relatie tussen de haven en het oude veerhuis versterkt. Hiervoor heeft helaas wel een verloederd pakhuis als laatste vingerwijzing naar de industrie langs het Steenwijkerdiep moeten wijken.

Leven na de vaart

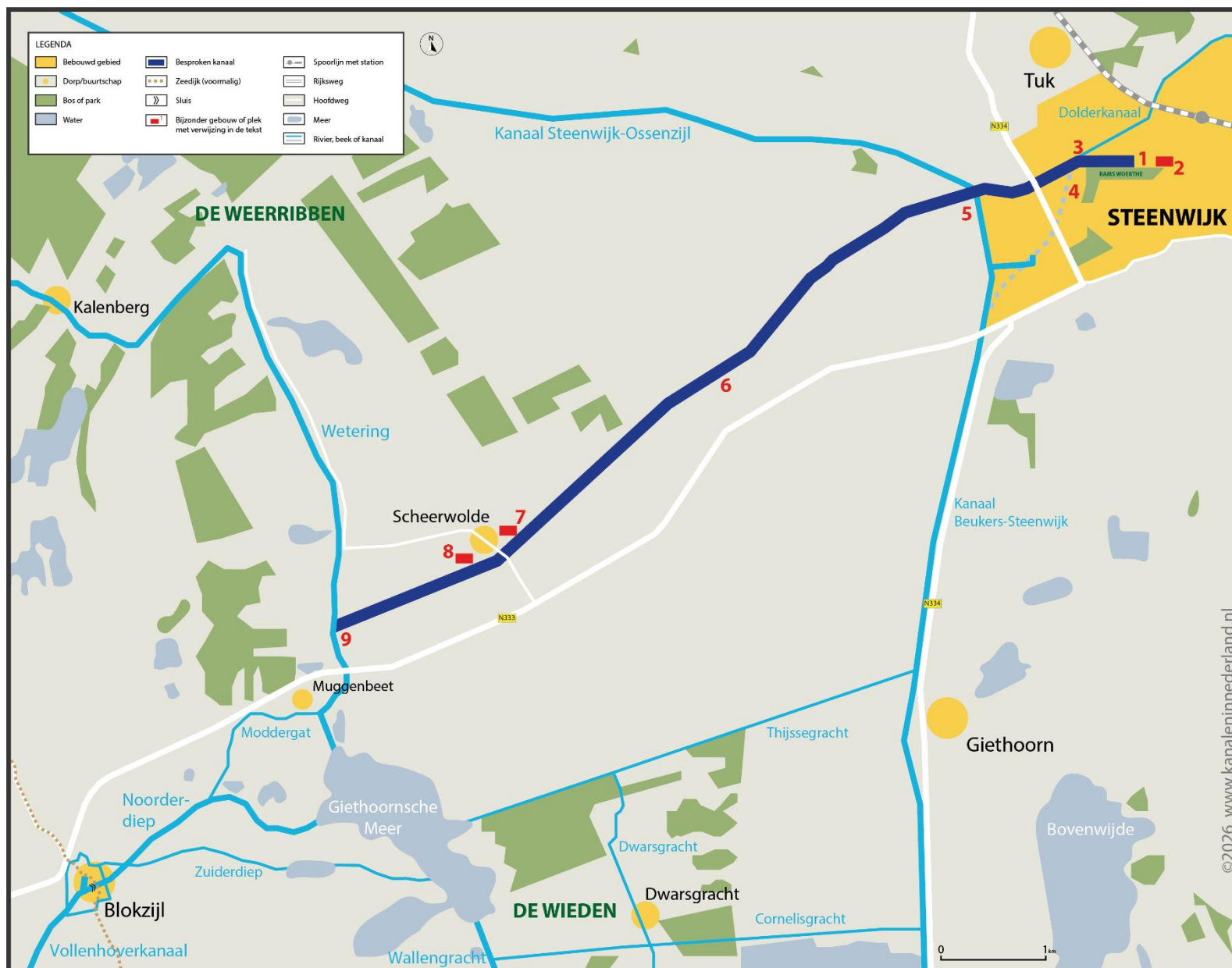
Het Steenwijkerdiep heeft onder al deze ontwikkelingen niet geleden. De recreatievaart heeft bezit genomen van het kanaal en her en der vinden we jachthavens. Het is nu één van de waterverbindingen in het druk bevaren

gebied van De Wieden en De Weerribben. Het is al geruime tijd niet meer mogelijk de Zuiderzee op te varen bij Blokzijl, maar met het hier gelegen Vollenhoverkanaal kunnen nog altijd de randmeren en het IJsselmeer worden bereikt. Het Steenwijkerdiep is zo onderdeel geworden van een prachtig vaargebied.

Onder: Nostalgisch beeld in de haven. Vrachtschip De Stad Steenwijk II van de firma B. Roeles, in het Steenwijkerdiep omstreeks 1910 (Bron: Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken).

Langs het Steenwijkerdiep

Wat een ellende

Met de fiets pak ik op deze zonnige septemberdag in 2019 twee kanalen tegelijk op. Eerst het [Kanaal Steenwijk-Ossenzijl](#) en vervolgens het Steenwijkerdiep.

In Steenwijk is het even slikken. Hier begint/eindigt het Steenwijkerdiep in de Haven. Het meest oostelijke deel hiervan is gedempt en dat is echt één groot rommeltje

van geparkeerde auto's en aftandse gebouwen (1). Steenwijk heeft sowieso niet de meest gelukkige hand van stadsvernieuwing in het centrum. Dat doet flink afbreuk aan wat een mooi stadsgezicht had kunnen zijn. Zoals bij de geschiedenis al kort aangestipt, liggen er nu wel vernieuwingsplannen. Dat daarin geen water terugkomt is een gemiste kant. Het leuke oude veerhuisje (2) zal zich blijven spiegelen in blik in plaats van water. Wel leuk is overigens het vlak achter het veerhuis gelegen oude replica sluisje in de Steenwijker Aa.

Havenwaanzin

Het Steenwijkerdiep dat er nog wel ligt binnen de stad is grotendeels omgeven door vrij recente nieuwbouw. Het ziet er opgeruimd en modern uit. Op de kop zelfs twee grotere woontorens. Er is hier in ieder geval wat gedaan met

het water, inclusief mooie voetbruggen en een vriendelijke havenbeëindiging met bloemen. Ik zit te bedenken wat ik ervan vind. Het is wellicht nog wat te nieuw. De bomenrij maakt dat het vriendelijk oogt. Alleen de twee woontorens zijn wat teveel van het goede (3).

Kanalenkruispunt Steenwijk

Het is even lastig om het Steenwijkerdiep de stad uit te volgen. Aan de noordzijde ligt een industrieterrein en aan de zuidzijde een zuiveringsinstallatie en vervolgens ook industrie. Interessant is hier nog dat het oude tracé van Kanaal Beukers-Steenwijk deels zichtbaar is (4). Met de aanleg van de N334 en aansluitend het industrieterrein Groot Verlaat is dit kanaal meer naar het westen verplaatst.

Vanaf de brug in deze N334 is wel goed zicht op het Steenwijkerdiep. Vervolgens is flink omrijden om uiteindelijk via de Kanaaldijk langs het Kanaal Beukers-Steenwijk aan de zuidzijde van het Steenwijkerdiep te komen. Al dat omrijden is niet voor niets. Er komen hier nogal wat waterwegen samen. Het kanaal Steenwijk-Ossenzijl, het kanaal Beukers-Steenwijk en het Steenwijkerdiep komen bij deze vrij recente kanaalkruising bij elkaar (5). Een grote jachthaven markeert de zuidoostzijde ervan. De

eerst genoemde kanalen zijn jonger, maar ook fors breder dan het Steenwijkerdiep. Deze laatste takt wat onderdanig af richting het westen vanaf deze grote kanalenkruising.

Een andere wereld

Ik ben blij dat ik vanaf hier langs het Steenwijkerdiep ga. Dat gaat over een mooi en lieflijk fietspaadje. Het levert een prettig beeld op met een hier licht slingerend Steenwijkerdiep. Het beeld langs het kanaal wordt gestoffeerd door her en der fraaie beplanting op de aanliggende erven. Het is er rustig langs de kant, maar aan het water liggen wat bootjes en ook vaart er zo nu en dan een recreatieboot op het kanaal. Het is een hele andere wereld dan de drukte aan bebouwing in Steenwijk. Zo snel kun je in een andere wereld zijn.

Gezelligheid troef

Zo is het twee kilometer lang heerlijk rijdend langs het kanaal. Het is er vrij lommerrijk met her en der een mooie boom en fraai erf. In de verte wordt de brug bij de Hesselingendijk zichtbaar (6). Hier is het gezellig druk met veel vissers aan de kant. Het levert een mooi plaatje op.

Wandelen en fietsen in de luwte

Je kunt overigens aan beide zijden van het Steenwijkerdiep wandelen of fietsen. Er is nauwelijks gemotoriseerd verkeer. Enkel aanwonenden zullen gebruik maken van deze wegen. Iets zuidelijker van het Steenwijkerdiep

loopt de N333 tussen Steenwijk en Blokzijl. Hier rijdt het doorgaande verkeer op. Je hebt er weinig last van langs het kanaal. Wel is het landschap aan beide zijden vrij open. Weg is het oude kraggenlandschap. Wat resteert is een modern polderlandschap met vooral aan

de zuidzijde grote moderne boerderijcomplexen.

Een bomenlint

Het volgende stuk tot Scheerwolde wordt gekenmerkt door lange bomenlinten. Het is er aangenaam fietsen. De route langs het Steenwijkerdiep lijkt sowieso wel in trek als fietsroute. Het rijdt er natuurlijk ook veel prettiger dan langs de provinciale weg N333 al is het wel wat om. Er gebeurt verder niet veel langs het kanaal. Het opvallendste is de jachtwerf net voor de brug bij Scheerwolde. Het is een flink bedrijf voor reparaties en onderhoud aan recreatieboten (7).

Onder: Soms vind je nog een karakteristiek ogend pandje langs het kanaal.

Een onvoltooid dorp

Scheerwolde heeft niet iets wat een bezoek waard is en toch is dit wel een interessant dorp. De geschiedenis ervan laat zich enigszins vergelijken met de kleine dorpen in de Noordoostpolder. Ze zijn in dezelfde tijd gebouwd en om dezelfde redenen. Bij oplevering waren ze al niet meer bij de tijd. Scheerwolde zou een centrumdorp worden in een groot nieuw ingepolderd gebied. Deze inpoldering kwam nooit volledig tot stand en daarmee stokte de ontwikkeling. Inwoners trokken eerder weg dan dat er bij kwamen. Je vindt er wel kleinschalige jaren vijftig stedenbouw en architectuur uit de 20e eeuw. Ik kan dat wel waarderen.

Plannen zat

Langs het Steenwijkerdiep staan aan de westrand van Scheerwolde grote borden voor het plan Rietweelde. Het is een waterrijke woonwijk met luxe wonen aan het water met de boot in je achtertuin en met aansluiting op het Steenwijkerdiep. Het is nog een overblijfsel van een grootser recreatief plan voor het hele gebied dat niet van de grond is gekomen.

Boven: Scheepswerf in Scheerwolde.

Toen ik er in 2019 langs reed was het nog maar de vraag of Rietweelde genoeg aftrek zou vinden. Inmiddels (2026) is het gerealiseerd (8). Het zal het dorp een beetje levendiger maken.

Een onbevredigend einde

Vanaf hier loopt het Steenwijkerdiep in een rechte lijn naar de Wetering. Deze oude waterweg loopt vanaf Ossenzijl via Kalenberg naar het Giethoornsche Meer en is zeer in trek bij de recreatievaart. Het is jammer dat je met geen mogelijkheid bij de uitmonding van het Steenwijkerdiep in de Wetering kan komen (9). Op dit historische en markante punt staan fraaie woningen met grote tuinen die al het

bezoek liever ver weg houden. Natuurlijk is dit vooral een gebied om te varen en vanaf het water is het natuurlijk prima te zien. Voor mij op de fiets was het een beetje een anticlimax. Zeker als je bedenkt dat tot zo'n 100 jaar geleden hier nog een voetveer lag. Dat is in het verderop gelegen Kalenberg een stuk beter geregeld met een prachtig fiets- en wandelpad pal langs het water, maar dat is weer een ander kanaal.

Foto rechts: In de verte de uitmonding van het Steenwijkerdiep in de Wetering.

Wat valt op?

- Het Steenwijkerdiep is genoemd naar Steenwijk, maar misschien heeft deze stad een te lange tijd er niet veel naar omgekeken. Een deel van de haven is gedempt en decennia lang zeer rommelig ingericht. Recent heeft er nieuwbouw plaatsgevonden, maar het resultaat is qua beeldkwaliteit wisselvallig. Dat geldt helaas eigenlijk wel voor de hele binnenstad.

- Industrie is er langs het Steenwijkerdiep niet meer te vinden op de jachtwerf bij Scheerwolde na. In Steenwijk is de watergebonden industrie verschoven naar het Kanaal Beukers-Steenwijk;
- Het Steenwijkerdiep is eeuwenoud. Helaas geldt dat niet meer voor het omringende landschap. Toch heeft het een duidelijk andere sfeer dan de aansluitende jongere kanalen Steenwijk-Ossenzijl en Beukers-Steenwijk. Door de ligging in het jonge ontginningslandschap is de sfeer ook anders dan die van de oude vaarten in het westen, zoals de Wetering en het Noorderdiep. Deze hebben een meer natuurlijke uitstraling.
- Het Steenwijkerdiep is een kanaal zonder hoogtepunten. Het moet het vooral hebben van de rust en de lommerrijke uitstraling. De twee bruggen zijn bij

wijze van spreken de hoogtepunten waar even wat anders gebeurt in de ruimtelijke inrichting.

- De Steenwijker Aa was tot in de jaren zestig nog in de gemeentegrens van het voormalige Steenwijkerwold terug te zien. Daar is nu niets meer van over ten zuiden van het Steenwijkerdiep. Dat vind ik wel een gemis van een stuk geschiedenis. Wel leuk om te zien dat in Steenwijk nog een stukje resteert met sluiscomplex.
- Ik denk dat ik mij van tevoren wel iets meer had voorgesteld van dit eeuwenoude kanaal. Vooral dat er vrijwel geen sporen langs de vaart zijn die de eeuwen hebben getrotseerd valt een beetje tegen. Eigenlijk alleen het Veerhuis, maar dat staat niet eens meer aan het kanaal. Het verhaal van het Steenwijkerdiep en de veranderingen in de omgeving ervan is wel boeiend. Het is natuurlijk altijd nog een heugelijk feit dat het Steenwijkerdiep na al die eeuwen nog gewoon bestaat en niet met de inpolderingen teloor is gegaan.

Foto Links: De brug bij Scheerwolde.

Literatuur

- Bruinenberg, H., **Duizend jaar Steenwijk**, Boekdrukkerij G. Hovens Greve, Steenwijk, 1965.
- Post, K., **De Kop van Overijssel**, Triangelreeks, Knoop & Niemeijer, Haren, 1970 Harmsen, G., T. Berkenbosch en S. Mijntjes, Van turf en tabak tot plastic buizen; uit de geschiedenis van de arbeidsbeweging in Steenwijk en omstreken, De Kuipe, 1991
- Spreen, H. en J.D. van der Tuin (redactie), **Stad en Woold; de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold in de twintigste eeuw**, Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken, Drukkerij Hovens Grevé, Steenwijk, 1999
- Stenvert, R., C. Kolman en B.Olde Meierink, **Monumenten in Nederland; Overijssel**, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Waanders Uitgevers, Zwolle, 1998.

